

Puheenvuoro

Autoetnografisen tutkimusmenetelmän ja diskursiiviseksi muuttuneen dekolonisaation käsitteen kriittistä tarkastelua

Vastine Helena Karhun artikkeliin ”Luonnon ja sydämen rytmissä. Etnografinen tutkimus shamaanirummun syntyyn ja käyttöön liitettyistä merkityksistä” *Elore* 31 (2/2023)

Lotta Leiwo

Autoetnografinen tutkimusmenetelmä sekä laajemmin humanistiset ja yhteiskunnalliset tieteenalat ovat olleet julkisessa keskustelussa alkuvuodesta 2024 (esim. Pöyhönen 2024; Wancke 2024). Tieteen ja humanistisen tutkimuksen merkityksestä onkin käyty aaltoilevasti kiihtyvää ja laantuvaa julkista keskustelua jo pitkään, vaikka viimeisimpien mittaus-ten valossa humanistisia aloja arvostetaan ja niiden merkitys tunnustetaan yhä paremmin (ks. Heikkilä ja Niiniluoto 2023). Tutkimuksen jatkuva uudelleenarviointi on keskeinen tieteellinen periaate, joten keskustelu on lähtökohtaisesti tervetullutta.

Tällä kertaa keskustelun aloittamisen (erittäin aiheellisena) syykkeenä toimi Lauri Törhösen väitöskirja (2023), joka hylättiin Lapin yliopiston taiteellisessa tiedekunnassa alkuvuodesta 2024. Lapin yliopiston (2023) taiteiden tiedekunnan tiedekuntaneuvoston mukaan Törhösen väitöskirja ”ei täytä väitöskirjalle asetettuja kriteerejä”. Esimerkiksi tutkimuksessa käytetty metodologia jää Törhösen väitöskirjassa hyvin tulkinnanvaraiseksi sen puutteellisen erittelyn vuoksi. Hän muun muassa kuvaa kirjoittavansa ”itsestäni lähtien”, mutta samalla ”tarkoitus ei ole viedä lukijan ajatusta siihen, että tutkisin autoetnografisesti itseäni elokuvaohjaajana” (Törhönen 2023, 12, 19). Tutkimusmenetelmien kuvauksen ja soveltamisen puutteista huolimatta hänen on tulkittu käyttäneen autoetnografista tutkimusmenetelmää. Aiheesta käydyssä julkisessa keskustelussa autoetnografia näyttäytyy henkilökohtaisia kokemuksia ja ajatuksia korostavaksi kritiikittömäksi menetelmäksi. Sellaisena sitä on helppo kritisoida humpuukina, ja humanististen tieteiden kritiikki supistuu kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen yhteismitattomuuden vastakkainasetteluksi.

Kun näistä teemoista keskustellaan akateemisesti, olisi suotavaa, etteivät julkisen keskustelun vastakkainasettelut harhauttaisi tutkijoita kilpikonnapuolustukseen. Käytettyjen tutkimusmenetelmien ja tiedonintressin kriittinen tarkastelu on ensiarvoisen tärkeää

akateemisessa keskustelussa ja sitä onkin jo tehty Törhösen väitöskirjan tiimoilta (esim. Kulttuurintutkimuksen seura 2023; Korhonen 2024). Vain avointa, kriittistä keskustelua käymällä voimme varmistaa hyvien tieteellisten käytäntöjen toteutumisen sekä puolustaa tutkimuksen tekemisen ja tieteen perusarvoja.

Eloren numerossa 2/2023 julkaistiin kaksi autoetnografista tutkimusotetta soveltavaa artikkelia. Aihe siis vaikuttaa olevan ajankohtainen myös omalla alallamme. Tässä tekstissä tarkastelen kriittisesti kyseisessä *Eloressa* julkaistua Helena Karhun artikkelia ”Luonnon ja sydämen rytmissä. Etnografinen tutkimus shamaanirummun syntyyn ja käyttöön liitetyistä merkityksistä” (2023), koska artikkeli ei näkemykseni mukaan täysin täytä kaikkia tieteellisen tutkimuksen kriteerejä. Erittelen tässä kahta Karhun artikkelissa esiin tulevaa mielestäni keskeistä ongelmaa. Näitä ovat tutkimuksessa sovellettu autoetnografinen tutkimusmenetelmä sekä dekolonisaation teoreettinen viitekehys. Pysin perustelemaan väitteeni mahdollisimman tarkasti. Haluan korostaa, että kritiikkini ei kohdistu tutkittavaan ilmiöön tai henkilöön vaan nimenomaan menetelmän ja teoreettisen viitekehysten soveltamiseen siten kuin niitä on eritelty ja kuvattu artikkelitekstissä. Kritiikkini kohdistuu eritoten tutkimuksen luotettavuuteen ja eettisyyteen. Toivon, että puheenvuoroni vilkastuttaisi rakentavaa keskustelua siitä, miten voimme varmistaa aloillamme tuotettavan tutkimuksen luotettavuuden ja pätevyyden.

Kritiikkiäni kehystää laajempi tutkimusalojamme koskettava keskustelu. Erittelen aluksi tutkimuksen tekemisen periaatteita sekä etnografiaa ja autoetnografiaa tutkimusmenetelminä. Nojaan kriittisessä argumentaatioissani näihin tutkimuksen tekemisen periaatteisiin. Tämän jälkeen arvioin Karhun tutkimusartikkelia autoetnografian näkökulmasta sekä esitän kritiikkiä tutkimusmenetelmän (autoetnografia) ja teoreettisen viitekehysten (dekolonisaation käsite) soveltamisesta. Kriittinen arvioni liittyy erityisesti autoetnografisesti tuotettujen aineistojen ja autoetnografisen menetelmän hyödyntämiseen osana tutkimusta. Dekolonisaation käsitettä puolestaan kritisoin sen epistemologisen ristiriidan vuoksi. Lopuksi laajennan pohdintani yleisemmin humanistisia tieteenaloja koskeviin luotettavuuden kysymyksiin.

Mitä on (auto)etnografinen tutkimus?

Etnografinen tutkimus (etnografia) käsitetään tyypillisesti kenttätyötä hyödyntävänä tutkimusmenetelmänä, jossa koko tutkimusprosessi asetetaan refleksiivisen tarkastelun kohteeksi. Etnografisessa tutkimuksessa tutkija keskittyy itsensä ulkopuolisten tutkimuskohteiden ja toiminnan analyysiin tutkimuskentällä, vaikka esimerkiksi osallistuvassa etnografiassa tutkija asettuukin osaksi tutkittavaa ilmiötä. (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2014; ks. myös Lapadat 2017.) Autoetnografisessa tutkimuksessa puolestaan tutkijan omat kokemukset ja elämä asetetaan osaksi tutkimuskohdetta: tutkijan oma elämä on etnografisen tutkimuksen kenttää (Chang 2008; ks. myös Ellis ja Brochner 2000; Lapadat 2017; Leiwo 2024).

Etnografisessa tutkimuksessa on aina eräänlainen autoetnografinen ulottuvuus läsnä, koska tutkija ei koskaan ole tutkimusaiheestaan täysin irrallinen. Niin etnografisessa kuin autoetnografisessa tutkimuksessa on ensiarvoisen tärkeää pohtia tutkijan vaikutusta kenttään sekä aineistosta tehtäviin tulkintoihin. Tämä refleksiivisyys on osa tutkimuksen suunnittelua, kentällä olemista ja tutkimuksen tekemistä (kuten tieteellisen artikkelin kirjoittamista)

huolimatta siitä, tehdäänkö tutkimusta osana tutkittavaa yhteisöä vai esimerkiksi arkistossa.¹ Tavallisesti etnografinen tutkimus realisoituu julkaistavassa tutkimustekstissä, jonka tieteellinen luotettavuus ja arvo perustuu siihen, miten tutkijan tekemät valinnat tehdään "näkyviksi ja siten myös tieteellisesti arvioitaviksi". (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2014, 9; ks. myös Haaparanta ja Niiniluoto 2016; Heikkilä 2023a.)²

Tarkastelen tässä tiedettä "tietoa tavoittelevana tutkimustoimintana", jossa käytetään "erityistä tieteellistä *menetelmää* eli *metodia*" tiedon saavuttamiseksi, "jotta se olisi tieteellistä ja siten hyväksyttävää tiedeyhteisössä" (Haaparanta ja Niiniluoto 2016, 22, 25, kursiivi alkuperäisessä). Tutkimuksesta kirjoitetun artikkelin tai muun vastaavan julkisen tuotoksen pääasiallisena tavoitteena on kommunikoida tieteellisiä tutkimustuloksia eli tuottaa tietoa. Tällaisen tieteellisen tutkimustekstin tulee olla strukturoitua, kriittistä ja objektiivista. Haaparannan ja Niiniluodon (mts. 28) mukaan "[t]ieteellisen menetelmän *objektiivisuus* tarkoittaa, että tutkimuskohteen ominaisuudet ovat tutkijan mielipiteistä riippumattomia ja että tutkimuskohdetta koskeva tieteellinen tieto syntyy tutkijan ja kohteen vuorovaikutuksessa" (kursiivi alkuperäisessä). He jatkavat toteamalla, että tutkimus on aina jossain määrin subjektiivista, mutta "tieteen subjektiivisuutta voidaan kuitenkin vähentää noudattamalla julkisuusperiaatetta ja hyväksymällä tieteen tuloksiksi vain tiedeyhteisössä käydyn kriittisen keskustelun tulokset" (mts. 28). Objektiivisuuden vaateen on näkemykseni mukaan koskettava myös autoetnografista tutkimusmenetelmää, vaikka siinä usein painotetaan tutkijan subjektiivista roolia. Lisäksi, kuten Haaparanta ja Niiniluoto (mt.) korostavat, esitettyjen näkemysten ja argumenttien on nojattava näyttöön, kuten aiempaan tutkimukseen sekä tutkimusaineistoon ja sen läpinäkyvään tulkintaan. Tutkimuksen tekemiseen ja tiedon tuottamiseen liittyy keskeisesti myös kriittisyys, eli se että tulkintoja ja aihetta tarkastellaan mahdollisimman monista eri näkökulmista ja tuodaan esiin kuinka vahvoja esitetyt väitteet ovat. (mt.) Lisäksi tutkimuksen tulisi kiinnittyä ja osallistua johonkin jo käynnissä olevaan tieteelliseen keskusteluun. Tässä tieteellisen tutkimuksen kontekstissa onkin syytä erottaa autoetnografinen *tutkimusmenetelmä* autoetnografisesta *tekstilajista*. Autoetnografinen tutkimus ponnistaa paljolti autoetnografisen (ja autobiografisen) kirjoittamisen piiristä ja menetelmää sovellettiin aluksi hyvin vapaastikin (esim. Ellis ja Brochner 2000). Tästä huolimatta pelkkä "mieleenpainuva tarinankerronta", kuten Karhu menetelmää kuvaa (2023, 15), ei riitä vakuuttavaksi tutkimukseksi. Autoetnografisen tutkimuksen perustavanlaatuisena premissinä on aineiston refleктоiminen, analysoiminen ja tulkinta laajemmassa sosiokulttuurisessa kontekstissaan (Chang 2008, 46). Tästä syystä voisikin ylipäätään olla selkeämpää käyttää tutkimuskontekstissa termejä "autoetnografinen tutkimus" sekä "autoetnografinen tutkimusmenetelmä" pelkän "autoetnografian" sijaan.

Autoetnografisen tutkimuksen ytimessä on henkilökohtaisten, tutkijan omakohtaisten kokemusten analyysi, jonka kautta tarkastellaan laajemmin aiheeseen liittyvää kulttuurista kontekstia sekä vaikutuksia (Lapadat 2017, 589; ks. myös Chang 2008; 2011). Aineistona käytetään tutkijan omia kokemuksia sekä tutkijan itse tuottamia aineistoja. Kuten etnografisessa tutkimuksessa, autoetnografisessakaan tutkimuksessa ei tyydytä tarkastelemaan

1 Myös arkistoaineistoja tutkittaessa on mahdollista hyödyntää etnografisia menetelmiä (ks. Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2014, 12).

2 Etnografista tutkimusta ja kenttää on käsitelty lukuisissa eri tutkimuksissa. Tämän tekstin puitteissa ei ole oleellista listata kaikkia keskeisiä tutkimuksia vaan olen tyytynyt hyödyntämään pääasiassa Hämeenahon ja Koskinen-Koiviston (2014) artikkelia aiheesta. Kyseisen artikkelin lisäksi nojaan tekstissäni paljolti tieteellisen ajattelun ja toiminnan periaatteita käsittelevään Leila Haaparannan ja Ilkka Niiniluodon teokseen *Johdatus tieteelliseen ajatteluun* (2016). Etnografisen tutkimuksen refleksiivisyyttä käsitellään tarkemmin Eino Heikkilän väitöskirjassa (2023b).

tutkittavan tuottamia aineistoja "tietona" sellaisenaan vaan tutkimusaineistoa analysoidaan kriittisesti esimerkiksi valitun teoreettisen näkökulman valossa.

Autoetnografisesta tutkimusasetelmasta, aineistoista ja refleksiivisyydestä

Helena Karhun artikkeli "Luonnon ja sydämen rytmissä. Etnografinen tutkimus shamaanirummun syntyyn ja käyttöön liitetyistä merkityksistä" (2023) käsittelee Saamenmaan eteläpuoleisessa nyky-Suomessa käytettyjä rumpuja shamanistisen toiminnan välineinä. Artikkelissa hyödynnetään transformaatiota ja dekolonisaatiota teoreettisina näkökulmina ja tutkimus kehystetään lähtökohdiltaan autoetnografiseksi. Karhu tarkastelee shamaanirumpujen käyttöön nyky-Suomessa liittyviä "voimaannuttavia" muutosprosesseja (s. 9). Hän kysyy artikkelissaan "voidaanko ylipäätään puhua suomalaisesta shamaanirummusta" sekä tutkii rumpuihin liitetyjä arvoja ja dekolonisoivia merkityksiä (s. 9, 29). Tutkittavat aineistot koostuvat tutkijan omassa viiteryhmässä tuotetuista autoetnografisista aineistoista, joita on täydennetty (etnografisilla) haastattelulla ja havainnoinnilla. Tutkimusartikkelin päätelmissä todetaan shamaanirumpujen tuntuva käyttäjilleen "kotoperäisiltä [suomalaisilta] välineiltä", jotka voimaannuttavat, toimivat "sielun jatkeena" ja auttavat "luonnonrytmin hahmottamisessa ja siihen tasapainottumisessa". Tutkimuksen keskeisen johtopäätöksen mukaan on mahdollista "puhua suomalaisista shamaanirummuista, joita käytetään shamanointiin, kuten parantamiseen ja shamanistisessa tietoisuudessa tapahtuvien shamaanimatkojen tekemiseen". (s. 29.)

Karhun tutkimusta voisi luonnehtia myös oman viiteryhmän etnografiseksi tutkimukseksi, mutta koska tutkija itse kehystää tutkimuksensa lähtökohdiltaan nimenomaan autoetnografiseksi, olen arvioinut ja tulkinnut tutkimusta nimenomaan tästä näkökulmasta. Asetelma sinänsä vaikuttaa tarjoavan hedelmällisen ja monipuolisen lähtökohdan tutkimuksen tekemiselle. Näkemykseni mukaan tutkimusasetelmaa on kuitenkin hyödynnetty osittain ongelmallisesti. Ongelmat liittyvät autoetnografiseen tutkimusotteeseen – tai ainakin sen roolin kuvaamiseen tutkimusartikkelissa.

Karhun artikkelissa autoetnografisen tutkimusmenetelmän kuvaus osana laajempaa (etnografista) oman viiteryhmän tutkimusta jää pintapuoliseksi. Tästä syystä tutkimuksen prosessin kuvaus on melko tulkinnanvarainen. Karhu ei juurikaan avaa autoetnografisen menetelmän käyttöä kuten sitä, miten aineistoja on prosessoitu ja analysoitu tutkimuksen aikana. Autoetnografista tutkimusaineistoa ei ole myöskään listattu selkeästi lähdeluetteloon ja artikkelissa käytetty "autoetnografinen kokemus" (esim. s. 19) aineiston kuvauksena jää epämääräiseksi. Näin ollen lukijalle jää epäselväksi, miltä osin näitä autoetnografisesti tuotettuja aineistoja on hyödynnetty ja analysoitu osana tutkimusta. Perustelen seuraavaksi kritiikkiäni näitä puutteita kohtaan.

Autoetnografisella tutkimusmenetelmällä voi täydentää muilla tavoin tuotettuja tutkimusaineistoja sekä käytettyjä tutkimusmenetelmiä rikastuttaen analyysia (ks. esim. Mäkelä ym. 2023). Samalla autoetnografinen tutkimus voi olla sekava prosessi, jossa oman elämän ja analysoitavan (autoetnografisen) tutkimusaineiston erottaminen on hankalaa (ks. esim. Leiwo 2024). Monipuolinen aineisto ylipäätään tutkimuksessa on rikkaus, mutta se asettaa myös haasteita sille, miten kuvata tutkimusprosessia ja aineistojen roolia analyysissa. Karhu käyttää niin autoetnografisesti kuin etnografisesti tuotettuja aineistoja: haastatteluita,

videoita, valokuvia, henkilökohtaisia shamanistisia esineitä, päiväkirjoja, sähköposteja ja Facebook-julkaisuja. Lisäksi aineistossa on blogeissa ja verkkolehdistä julkaistuja artikkeleita. Karhun mukaan "autoetnografian keskeisenä selkärankana toimivat tarinat ja kertomukset eletystä kokemuksesta ja tarinoiden sisältämä kokemuksellinen tieto tutkittavasta ilmiöstä" (s. 15). Etnografinen tutkimusmenetelmä sopii hyvin tällaisten monimuotoisten aineistojen tulkintaan. Karhu harmillisesti kuitenkin jättää hyödyntämättä mahdollisuuden pohtia erilaisten ja eri tavoin koostettujen aineistojen synnyttämää asetelmaa ja kertoo kokeneensa shamanistisen tiedon kääntämisen tieteen kielelle haastavana (s. 18).³ Karhun artikkelin lukijalle jää epäselväksi mikä on ollut autoetnografisen aineiston rooli tutkimuksessa ja analyysissä. Näin ollen etnografinen tutkimus ja sen avaaminen tutkimusyhteisön arvioitavaksi (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2014) jää vaillinaiseksi.

(Auto)etnografisen tutkimusmenetelmän tutkimusetiikkaan liittyy kiinteästi refleksiivisyys ja kriittisyys. Vaikka yhtäältä Karhu tuo esille autoetnografiselle tutkimukselle tyypillisen "voimakkaan refleksiivisyyden" (s. 15) vaateen ja mainitsee että hän on "jatkuvasti pyrkinyt reflektoidaan omaa positiota[an]" (s. 18), ei tätä refleksiivisyyttä ole juurikaan avattu tutkimusartikkelissa. Tästä johtuen Karhun tutkimus vaikuttaa siltä, että aineistoja ei ole analysoitu kriittisesti. On huomionarvoista, että kriittisyydellä on autoetnografisessa tutkimuksessa useampi kohde. Toisaalta autoetnografisen tutkimuksen avulla on mahdollista nostaa marginaaliin jääneitä ääniä kuuluviin ja siten tarkastella kriittisesti esimerkiksi vallitsevia valtarakenteita tai -asetelmia (ks. Lapadat 2017, 592). Tämä vaikuttaa olevan pyrkimyksenä myös Karhun artikkelissa. Samaan aikaan kriittisen tarkastelun tulisi ulottua myös metodologisiin valintoihin sekä tutkimusaineistojen (myös autoetnografisten aineistojen) analyysiin. Tämä puoli kriittisestä tarkastelusta jää Karhun artikkelissa varsin ohueksi.

Kriittistä tarkastelua ei tulisi sekoittaa tutkittavan ilmiön kritisoimiseen (ks. Leiwo 2024). Käsitellessään tutkimusaihettaan kriittisesti tutkija tarkastelee sitä mahdollisimman monista eri näkökulmista. Oman yhteistyöautoetnografista tutkimusmenetelmää soveltaneen kokemukseni mukaan (Leiwo 2024) oman viiteryhmän ja elämän asettaminen kriittisen tarkastelun kohteeksi tutkimuksessa voi olla henkilökohtaisena kokemuksena myös hankala, epämiellyttävä ja sotkuinen. Tämä johtuu näkemykseni mukaan siitä, että autoetnografisessa tutkimuksessa tutkija ja tutkimuskohde limittyvät erityisesti etnografisella kentällä ollessa, vaikka tutkimus tehdään tutkijapositiosta. Tämän ei kuitenkaan pitäisi estää omien kokemusten ja autoetnografisesti tuotetun tutkimusaineiston kriittistä analyysia.

Kun tutkijan omat kokemukset ovat tutkimuskohteena, vaikuttaa se väistämättä myös tämän rooliin tutkittavassa yhteisössä. Kentän rajat ylipäättään hämärtyvät etnografisessa tutkimuksessa (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2014; ks. myös Leiwo 2024). Tästä huolimatta tutkijan tulee seistä vankasti sekä akateemisessa että tutkimuskentän maailmassa ollen vastuussa sekä tutkimusyhteisölle että tutkittaville – tämän Karhu tuokin esiin (s. 18). Näistä syistä tutkimusmenetelmää valitessa onkin erityisen tärkeää pohtia tutkimuseettisiä kysymyksiä ja punnita aiheeseen soveltuvia tutkimusmenetelmiä huolellisesti. Vaikka tutkijalla onkin vastuita ja velvollisuuksia tutkittavia kohtaan, ei tämä saisi tapahtua tutkimuksen integriteetin kustannuksella. Tutkijan on oltava erityisen herkkänä kriittisyyden ja refleksiivisyyden suhteen tehdessään autoetnografista tutkimusta, koska tutkimusaihe on niin henkilökohtainen ja lähellä.

3 Esimerkiksi Billy Ehn (2014) on tarkastellut tällaisen *bricolage*-menetelmän haasteita ja hyötyjä.

Dekolonisaatio diskursiiviseksi muuttuneena metaforana

Autoetnografisessa kuten myös laajemmin omaa viiteryhmää tarkastelevassa tutkimuksessa on otettava myös etäisyyttä tutkimuksen kohteena oleviin henkilökohtaisiin kokemuksiin. Näiden kokemusten liittäminen laajempiin kuin oman autoetnografisen viiteryhmän (Karhun artikkelissa suomalainen shamanismi) kulttuurisiin konteksteihin ja vaikutuksiin on tärkeää myös tutkimuksen uskottavuuden kannalta (Chang 2008; Lapadat 2017). Mihin laajempiin tieteellisiin keskusteluihin ja teemoihin tutkimus liittyy? Mitä merkitystä tutkimuksella on? Miksi se on tehty? Mitä tietoa tutkimuksella saadaan ja miten? Mitä laajempia johtopäätöksiä on mahdollista tehdä? Mihin tutkimus ei voi ottaa kantaa? Karhun artikkelissa tutkimusaihetta käsitellään lähinnä shamanismin ”sisällä” emansipatorisesti kuvaillen, ei laajemmassa kontekstissa tai kriittisesti esimerkiksi liittyen sen tuottamiin vaikutuksiin suhteessa alkuperäiskansoihin. Esitän seuraavassa perusteluita sille, miksi tämä on näkemykseni mukaan tässä tutkimusartikkelissa ongelmallista.

Karhu hyödyntää artikkelissaan Linda Tuhiwai Smithin (2012) ajatuksia dekolonisaatiosta ja alkuperäiskansatutkimuksen agendasta. Vaikuttaa siltä, että hän on tutkijan positiosta käsin asettanut ”sukujuuriltaan suomalaisen” tutkittavan yhteisön alkuperäiskansatutkimuksen viitekehykseen. Tämä on epistemologisesti ristiriitaista. Karhu kuvaa aiempaan alkuperäiskansatutkimukseen nojaten, että ”dekolonisoivilla tutkimussuuntauksilla pyritään priorisoimaan alkuperäiskansojen sosiaalisia ja kulttuurillisia konteksteja ja toiminnantapoja” (s. 14). Karhun artikkelissa lähtöoletuksena on kuitenkin, että shamanismia harjoittava ”sukujuuriltaan suomalainen” yhteisö vertautuu alkuperäiskansaansa, minkä pohjalta Smithin kehittämää metodologiaa on hyödynnetty. Tämä on ongelmallista, koska Smithin tutkimusagenda on kehitetty eksplisiittisesti alkuperäiskansojen tutkimukseen.

Smith kiinnittyy metodologian kehittämiseen myös muista kuin euroamerikkalaisista näkökulmista. Kuten kolonialismin historiaa ja niin kutsutun länsimaisen tiedon tuottamisen diskursseja tutkinut Janne Lahti (2022) on todennut, tiede ja tutkimus itsessään ovat läpi historian ja yhä tänä päivänä kolonialismin ja imperialismin lävistämiä. Tästä näkökulmasta on ymmärrettävää, että alkuperäiskansat ovat vaatineet tutkimusnäkökulman ja -metodologian kehittämistä myös muusta kuin euroamerikkalaisesta (”länsimaisesta”) perspektiivistä. Smithin (2012) kehittämä tutkimusagenda kiinnittyykin jälkikoloniaaliseen tutkimusotteeseen, jonka pyrkimyksenä on purkaa, kritisoida ja kyseenalaistaa kolonialistisia valtarakenteita ja niiden piirissä tuotettuja diskursseja. (Ks. myös Lahti 2022.) Tämä on myös Smithin alkuperäiskansatutkimuksen agendan tavoite, jonka Karhukin tuo esiin. Dekolonisaation käsitteen hyödyntäminen teoreettisena viitekehyksenä edellyttää aiheen refleктоimista suhteessa tähän jälkikoloniaaliseen tutkimusotteeseen ja alkuperäiskansoihin. Esimerkiksi Karhun aineistoesimerkki Helsinki Pride -viikolle suunnitellun rumpupiirin peruuntumisesta saamelaisten kritiikin vuoksi (s. 20) olisi tarjonnut erinomaisen tilaisuuden tarkastella suomalaisiin shamaanirumpuihin, dekolonisaatioon ja alkuperäiskansoihin liittyviä kysymyksiä, ristiriitoja ja problematiikkaa.

Dekolonisaatiota käsittelevässä artikkelissaan ”Decolonization is not a metaphor” Eve Tuck ja K. Wayne Yang (2012) kritisoiivat, että dekolonisaation käsite on muuttunut diskursiiviseksi ja siitä on siten tullut metaforinen käsite. Heidän mukaansa diskursiiviseksi metaforaksi muuttuessaan dekolonisaation käsitettä on mahdollista käyttää periaatteessa minkä tahansa – myös ei-alkuperäiskansakontekstiin kiinnittyvän – ilmiön hyödyksi ilman todellista vastuuta

alkuperäiskansoja kohtaan (mt.). Näin käytettynä käsite voi Tuckin ja Yangin (mts. 3) mukaan olla esimerkiksi keino ”liukua kohti viattomuutta”, jolla lievitetään kolonialismin perinnön synnyttämää syyllisyyden tunnetta, tai keino muuttua alkuperäiskansan kaltaiseksi (*become without becoming*). Karhun artikkelissa dekolonisaatio vaikuttaa muuttuneen nimenomaan tällä jälkimmäisellä tavalla metaforiseksi, koska sukujuuriltaan suomalainen yhteisö vertautuu alkuperäiskansaan ja yhteisön pyrkimyksiä perustellaan tähän nojaten.

Dekolonisaation käsitteen kriittinen tarkastelu Karhun tutkimusaiheen yhteydessä olisi ollut erittäin tärkeää myös siksi, että hän analysoi monen alkuperäiskansan – myös Suomessa elävien saamelaisten – näkökulmasta historiallisesti erittäin ongelmallista esinettä, (shamaani) rumpua. Shamaanirummun kehystäminen tutkijapositiosta käsin suomalaiseksi yhdessä alkuperäiskansatutkimukseen kehitetyn tutkimusagendan kanssa korostaa aiemmin mainitsemaani epistemologista ristiriitaa. Myös tämän vuoksi aihetta olisi näkemykseni mukaan ollut syytä tarkastella kriittisesti eri näkökulmista. Monilta alkuperäiskansoilta on riistetty oikeus omaan kulttuuriinsa ja rumpujen käyttöön vielä 1900-luvulla (saamelaiskontekstissa ks. esim. Ojala 2023). Tästä syystä rumpujen käyttö voidaan kokea yhä tänä päivänä erittäin ongelmallisena ei-alkuperäiskansan käytössä: rummun käyttö ja nimeäminen suomalaiseksi voidaan tulkita pyrkimykseksi muuttua alkuperäiskansan kaltaiseksi. Ei-alkuperäiskansojen pyrkimyksillä muuttua alkuperäiskansan kaltaiseksi on merkittäviä ja dramaattisia vaikutuksia muun muassa alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeudelle (ks. esim. Junka-Aikio 2022). Kun Karhu toteaa johtopäätöksissään että ”[s]hamaanirumpujen voimakas ääni on osaltaan symbolinen vastalause sille hiljentämiselle, jota shamanistinen toiminta on kohdannut edellisten vuosisatojen aikana” (s. 30) jää tutkijalta mainitsematta, ketkä ja kenen rummut näiden vuosisatojen aikana oikeastaan on hiljennetty.

En tietenkään voi ottaa kantaa kirjoittajan tai tutkittavan yhteisön, eli yksittäisten shamanismin harjoittajien, etniseen taustaan. Karhun lähtöoletus (shamanismia harjoittavat sukujuuriltaan suomalaiset vertautuvat tai ovat alkuperäiskansa) kuitenkin asettaa tutkimuksessa tehdyt päätelmät ristiriitaisiksi ja herättää kysymyksen tutkimuksen pätevyydestä (ks. Haaparanta ja Niiniluoto 2016, 45, 58–59). Tutkimus ei onnistu esittämään vakuuttavia perusteita alkuperäiskansojen tutkimusagendan sekä dekolonisaation käsitteen hyödyntämiselle. Kriittikittömästi hyödynnetty dekolonisaation käsite yhdessä edellisessä osiossa esitettyjen tutkimusmenetelmän kuvauksen puutteiden kanssa synnyttää vaikutelman siitä, että Karhun tutkimus on osittain tehty tutkittavan toiminnan validoimiseksi ja oman viiteriöryhmän muovaamiseksi alkuperäiskansan kaltaiseksi. Tämän vuoksi tutkimuksen pääasiallinen yleisö vaikuttaa olevan tutkittava yhteisö tiedeyhteisön sijaan.

Tässä eritellyn tieteellisen tiedon tuottamiseen liittyvän kritiikin perusteella herää kysymys Karhun tutkimusartikkelin luotettavuudesta ja tiedon oikeellisuudesta. Tiedostan, että tämä väite on voimakas. Olen sitä mieltä, että mikäli tällaisesta vaikeasta aiheesta ei käydä alan sisäistä kriittistä keskustelua, leviää humanistisen tutkimuksen luotettavuutta kyseenalaistava ongelma yksittäistä artikkelia laajemmalle. Tästä syystä haluankin lopuksi kohdentaa tämän puheenvuoroni laajemmin akateemiselle yhteisölle.

Lopuksi

Autoetnografinen tutkimus tarjoaa parhaimmillaan näkökulman ilmiöihin, jotka muutoin jäävät tutkimattomiksi esimerkiksi tutkimusaiheen tai kohteen sensitiivisyyden vuoksi

– kuten Karhukin tuo esiin. Tutkimusta tehdessä on kuitenkin punnittava sitä, mikä on tutkitavan aiheen ja tutkimusongelman kannalta paras ja luotettavin mahdollinen teoreettinen viitekehys, aineisto ja menetelmä. Perustelut metodologisille valinnoille on tuotava selkeästi ja vakuuttavasti esiin, jotta akateeminen yhteisö voi arvioida tutkimuksen uskottavuutta ja luotettavuutta. Lisäksi tutkijan on syytä reflektoida tutkimuksen tekemisen motiiveja sekä mahdollisia ennakoitavia tutkimustuloksia aihetta kohtaan. Näin on mahdollista varmistua parhaasta mahdollisesta objektiivisuudesta subjektiivisemmankin tutkimusaiheen parissa. Parhaimmillaan tämä onkin yksi humanististen tieteiden vahvuuksista. Alallamme ja erityisesti etnografista tutkimusta tekevien parissa ymmärretään, että kaikki tutkimus on tehtyjen tutkimuksellisten valintojen tulos, johon myös tutkija omalta osaltaan aina väistämättä vaikuttaa.

Uusi tutkittu tieto siirtyy yleensä hitaasti julkisen keskustelun piiriin. Kuten Törhösen väitöskirjan herättämästä julkisesta keskustelusta on huomattavissa, yksittäiset ja ongelmalliset tapaukset herättävät laajasti huomiota, mutta kriittiseksi kehystetty keskustelu tyypistyy usein vastakkainasetteluksi ”pehmeiden” ja ”kovien” tieteiden välillä. Tutkijan näkökulmasta tällainen julkinen kritiikkiä esittävä keskustelu kohdistuu väärin asioihin. Valitettavasti Törhösen väitöskirja on nostettu edustamaan jonkinlaista humanistisen tieteen rappiotilaa, vaikka alallamme tehdään valtavasti hyvää, luotettavaa ja tärkeää tutkimusta. Näissä tutkimuksissa tuotetun tiedon soisi siirtyvän myös julkiseen keskustelun piiriin.

Julkisen humanistista tutkimusta koskevan keskustelun rinnalla on käytävä myös akateemista keskustelua. Tästä syystä haluan kohdentaa tämän tekstin yksittäistä tutkimusta laajempaan, humanistisia aloja koskeviin kysymyksiin ja keskustelun tarpeeseen. Näitä kysymyksiä ovat: miten varmistumme tutkimuksen tekijöinä, tieteellisten julkaisujen toimittajina ja tutkimusartikkelien vertaisarvioijina tutkimustulosten luotettavuudesta ja pätevyydestä? Miten käymme keskustelua julkaistusta tutkimuksesta? Missä tätä keskustelua käydään?

Kuten olen tässä todennut, tutkijalla on aina vastuu tutkittavalle yhteisölle ja akateemiselle yhteisölle. Näiden lisäksi tutkijan vastuun tulisi ulottua myös muualle yhteiskuntaan esimerkiksi niihin, joita tutkimus välillisesti koskettaa. Karhun tutkimuksen tapauksessa näitä ovat alkuperäiskansat ja Suomen kontekstissa erityisesti saamelaiset. Lisäksi jokainen tutkija voi osaltaan vaikuttaa tieteen ja tutkimuksen yhteiskunnallisen arvostuksen säilymiseen. Varmistumme sekä vastuun kannosta että arvostuksen säilymisestä noudattamalla hyviä tieteellisiä käytäntöjä ja sitoutumalla tieteen perusarvoihin.

Haluan vielä korostaa avoimen ja rakentavan akateemisen keskustelun merkitystä. Tutkijoina altistamme tutkimuksemme tiedeyhteisön kritiikille sekä arvioimme ja kritisoimme toisten tekemää tutkimusta. Oikea alusta tällaiselle keskustelulle on näkemykseni mukaan akateemiset julkaisut, joiden kautta keskustelu tavoittaa laajemman akateemisen yhteisön. Tieteelliselle tiedolle asetetut vaatimukset (esim. Haaparanta ja Niiniluoto 2016) ovat hyvä lähtökohta rakentavan keskustelun käymiselle. Vain näin käyty keskustelu ja tieteenalan sisäinen itsereflektio voi edistää alamme kehittymistä ja uskottavuutta myös muun yhteiskunnan silmissä. Toivon, että keskustelu näistä aiheista jatkuu *Eloressa*.

Kirjallisuus

- Chang, Heewon. 2008. *Autoethnography as Method*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- Chang, Heewon. 2011. "Autoethnography as Method for Spirituality Research in the Academy." Teoksessa *Spirituality in Higher Education. Autoethnographies*, toimittaneet Heewon Chang ja Drick Boyd, 11–29. Walnut Creek, CA: Taylor & Francis.
- Ehn, Billy. 2014. "Arjen yllätyksiä – huomaamattoman etnografia ja kulttuurianalyysi." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 59–75. Helsinki: Ethnos ry.
- Ellis, Carolyn ja Arthur P. Brochner. 2000. "Autoethnography, Personal Narrative, Reflexivity." Teoksessa *Handbook of Qualitative Research*, toimittaneet Norman Denzin ja Yvonna Lincoln, Second Edition, 733–738. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Haaparanta, Leila ja Ilkka Niiniluoto. 2016. *Johdatus tieteelliseen ajatteluun*. Uudistettu painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkilä, Eino. 2023a. "Oman navan kaivelua vai välttämätön osa tutkimusta?" *AntroBlogi* -blogi. Julkaistu 30.5.2023. <https://antroblogi.fi/2023/05/refleksiivisyys-ja-tutkimus/>.
- Heikkilä, Eino. 2023b. *Narratiivinen tutkijuus ja tietäminen etnografiassa*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-6655-34-5>.
- Heikkilä, Tuomas ja Ilkka Niiniluoto. 2023. "Suomalaiset arvostavat humanistista tutkimusta." Teoksessa *Aika haastaa humanistit. Puheenvuoroja humanistisen tutkimuksen puolesta*, toimittaneet Tuomas Heikkilä ja Ilkka Niiniluoto, 33–59. Helsinki: Gaudeamus.
- Hämeenaho, Pilvi ja Eerika Koskinen-Koivisto. 2014. "Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 7–31. Helsinki: Ethnos ry.
- Junka-Aikio, Laura. 2022. "Jäämeren rata, pohjoiset identiteetit ja nykykolonialismi." Teoksessa *Kolonialismi Suomen rajaseuduilla*, toimittaneet Rinna Kullaa, Janne Lahti, Sami Lakomäki ja Elina Arminen, 33–56. Helsinki: Gaudeamus.
- Karhu, Helena. 2023. "Luonnon ja sydämen rytmissä. Etnografinen tutkimus shamaanirummun syntyyn ja käyttöön liitetystä merkityksistä." *Elore* 31(2): 9–33. <https://doi.org/10.30666/elore.125960>.
- Korhonen, Kalle. 2024. "Pelkkä itsetutkiskelu ei ole taiteellista tutkimusta." *Tieteessä tapahtuu* 1(2024). Luettu 1.3.2024. <https://www.tieteessatapahtuu.fi/numerot/1-2024/pelkka-itsetutkiskelu-ei-ole-taiteellista-tutkimusta>.
- Kulttuurintutkimuksen seura. 2023. "Kannanotto Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa tarkastettuun väitökseen." *Kulttuurintutkimus* -blogi. Julkaistu 10.11.2023. <https://kulttuurintutkimus.fi/ajankohtaista/kannanotto-lapin-yliopiston-taiteiden-tiedekunnassa-tarkastettuun-vaitokseen/>.
- Lahti, Janne. 2022. "Jälkikoloniaalinen tutkimusote ja historia." Teoksessa *Avaimia menneisyyteen — Opas historiantutkimuksen menetelmiin*, toimittaneet Mirikka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen ja Tuomas Tepora, 179–95. Helsinki: Gaudeamus.
- Lapadat, Judith C. 2017. "Ethics in Autoethnography and Collaborative Autoethnography." *Qualitative Inquiry* 23(8): 589–603. <https://doi.org/10.1177/1077800417704462>.

- Lapin yliopisto. 2023. "Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan tiedekuntaneuvosto hylkää Lauri Törhösen väitöskirjan." Lapin yliopisto, uutinen. Luettu 1.3.2024. <https://www.ulapland.fi/news/Lapin-yliopiston-taiteiden-tiedekunnan-tiedekuntaneuvosto-hylkaa-Lauri-Torhosen-vaitoskirjan/38013/121f938d-5157-4d2d-aded-877b154f9f40>.
- Leiwo, Lotta. 2024. "When One's Life Becomes the Field. Assessing the Field in Collaborative Autoethnography." *Marburg Journal of Religion* 25(1). <https://doi.org/10.17192/mjr.2024.25.8693>.
- Mäkelä, Heidi Henriikka, Lotta Leiwo, Hannu Linkola ja Jenni Rinne. 2023. "The Spiritual Forest: An Ethnographic Exploration of Finnish Forest Yoga and the Forest Landscape." *Landscape Research* 49(2): 163–75. <https://doi.org/10.1080/01426397.2023.2268550>.
- Ojala, Carl-Gösta. 2023. "Sámi Mobilities in Colonial Spaces and the Right to Make a Home." *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 51(3): 576–97. <https://doi.org/10.1080/03086534.2023.2205696>.
- Pöyhönen, Sari. 2024. "'Roskaa esitetään tieteenä' – yliopistonlehtorin mielestä Törhösen väitöskirja on vain jäävuoren huippu." *Yle*, julkaistu 6.1.2024. <https://yle.fi/a/74-20067844>.
- Smith, Linda Tuhiwai. 2012. *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples*. Second edition. London: Zed Books.
- Tuck, Eve ja K. Wayne Yang. 2012. "Decolonization Is Not a Metaphor." *Decolonization: Indigeneity, Education & Society* 1(1): 1–40.
- Törhönen, Lauri. 2023. *Elokuvaohjaaja Suomessa. Nyt. Suomalaisen elokuvaohjaajan työn prosessit; etiikka, moraali, tekniikka ja sosiaalisuhteet*. Väitöskirja (hylätty). Rovaniemi: Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-393-8>.
- Wancke, Nicklas. 2024. "Mitä Törhösen väitös kertoo Suomen tieteen tasosta?" *Kulttuuriykkönen* -podcast. Julkaistu 15.1.2024. <https://areena.yle.fi/podcastit/1-67449042>.

FM Lotta Leiwo työskentelee väitöskirjatutkijana Helsingin yliopistossa. Folkloristiikan väitöskirjassaan Leiwo tutkii suomalaista asutuskolonialismia sekä Yhdysvaltain suomalaisten naisten poliittista roolia ja luontoon liittyvää retoriikkaa Amerikan Suomalaisessa Sosialistijärjestössä 1900-luvun alussa.